

JEOFİZİĞİN ABİDESİ

Kâzım Ergin

Jeofiziğin ülkemizde tanınmasına ve ayrı bir bilim dalı olarak benimsenmesine öncülük etti. Maden aradı, petrol aradı, yer bilimlerinin her dalında fiziksel araştırmalar yaptı. Kâzım Ergin'in ölümüyle Türkiye, jeofizik ve sismoloji hocasını yitirdi.

YAZI: TUNCAY TAYMAZ / FOTOĞRAFLAR: KÂZIM ERGİN ARŞİVİ

İstanbul Teknik Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü'ne katıldığım ilk günlerdi. Ofisimde çalıştığım bir sırada kapı çalındı; uzun boylu ve şık bir öğretim üyesi içeri girdi. Ayağa kalkıp elini sıktığım bu beyefendi, bölümün kurucusu Prof. Dr. Kâzım Ergin'di. Jeofiziği onun kitaplarıyla öğrenmiştim. "Hoş geldin" dedi. Yarı yaşında bile olmayan genç meslektaşıyla tanışmak için bizzat odama gelmişti. "Dünyanın en iyi üniversitelerinden birinde, Jeffreys, Bullen ve Bullard gibi isimlerin kurduğu bir bölümde doktoranı tamamladın ve aramıza katıldın. Burada pek çok şey istediğin gibi olmayacak belki. Ancak karamsar olmak kötü değildir, bir şeyler yapabilmek için sürekli çırpınacak ve ülkene faydalı olacaksın."

Kâzım Ergin sadece jeofizik mühendisliği bölümünün değil, Türkiye'de bu bilimin temellerini atan kişiydi. Akademik yaşamını 60 yıla taşıyan, üniversite ve bilimsel kurumların yönetiminde bulunduğu uzun yıllarda aktif bilimden asla uzaklaşmayan bir abidedi. Bilim üretmekten çok, ona ayak bağı olan engellerle boğuşulan bir ülkede Kâzım Hoca gibi rehberle karşılaşmak bulunmaz bir şanstı. Jeofizik mühendisliği bölümünden 1982 yılında 67 yaşında emekli olmuş, ancak üniversiteden kopmamıştı; lisansüstü derslerine katkıda bulunuyordu. Gerçek ilgi alanı sismolojiydi. Akademik yayınları büyük bir disiplinle takip eder, pek çoğu arkadaşı olan dünyanın önde gelen yer bilimcileriyle düzenli görüşürdü. Olağanüstü enerjisini, dene-

Kâzım Ergin'in (soldaki) yer bilimleri öğrenimine başladığı yer Almanya'ydı. MTA'nın bursuyla 1937 yılında maden mühendisliği öğrenimi görmek için Freiberg'e gitti ve aynı zamanda buradaki madenlerde staj yaptı. Ancak Freiberg Bergakademie'deki öğrenimi, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle yarım kaldı.

yimlerini gençlere aktarmak için harcardı. Bir şey söylemek istediği zaman sizi yanına çağırır, bizzat kendisi gelirdi; bulamadığı zaman da kapıya not bırakırdı. "Buradayım, beklerim. Kâzım."

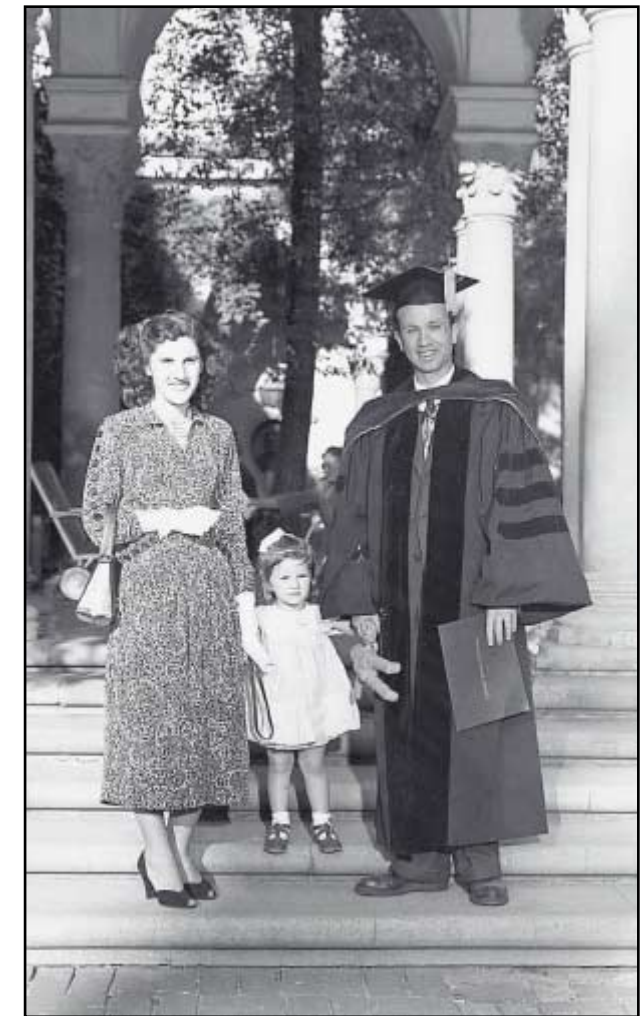
Kadir Has Üniversitesi Rektörü Yücel Yılmaz'ın sözleri, Kâzım Ergin'in bilim adamı kişiliğine dair önemli bilgiyi sunuyor: "İTÜ Jeofizik Mühendisliği Bölü-

mü'nde yüksek lisans dersleri verdiğim dönemde, derse katılanlardan birisi de sağlığının elverdiği sürece Kâzım Hoca olurdu. 80 yaşını geride bırakan hoca, anlatılanları bir öğrenci gibi dikkatle dinler, deneyim ve bilgisiyle güçlü katkılarda bulunurdu. Bir bilimcinin bilime olan sevgi ve saygısını bundan daha iyi anlatabilen bir örnek olabilir mi? Bunu yaparken de çocuğu yaşındaki hocalara, yani bizlere, gelecekte benzeri bir tutum sergilemeleri için örnek oluşturduğunun farkındaydı."

Hocanın pek çoğumuzda iz bırakan bir yönü, yapıcılığı mizah gücüyü. Uyarı niteliği taşıyan pek çok mesajını bu yolla iletir ve gerekli çıkarımı yapmanızı umardı. Çevresindeki herkesin onun bu özeliğine uyum sağlayamadığı, hatta zaman zaman kırıcı buldukları bir gerçektir. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin yeni kurulduğu ve Kâzım Bey'in on beş günde bir uçakla Trabzon'a giderek ders verdiği günlerde, her defasında kendisini karşılamaya gelen genç asistan Özer Kenar'a söyledikleri bunun güzel bir örneği: "Özer Bey, lütfen bundan sonra beni karşılamak için havaalanına gelmeyin. Bir iki cümle, paragraf okursanız daha kârlı çıkarız." Bugün Kocaeli Üniversitesi Rektör Yardımcısı olan Özer Kenar, Kâzım Ergin'in bazı sözlerini yıllarca düşündükten sonra anlayabildiğini, yaşlandıkça bu sürecin giderek kısalacağını tevazuyla anlatır.

İTÜ Jeofizik Bölümü Öğretim Üyesi Ahmet Ercan, Kâzım Hoca'yı her zaman, "O mütevazı masasında fişek gibi gözleriyle bir şeyler karıştırırken ve okurken" anımsadığını söylüyor. Pek çok insanın hocadan çekinmesinin nedeni, onun öğrenmeye karşı hiç eksilmeyen merakı ve sürekli bir dinamizm içinde kendini yenilemesiydi; bilgiye tutkunduydu. Üniversitede, koridorda gördüğü yeni öğrencilere bile, "Kütüphaneye yeni bir makale gelmiş, gidin yararlanın" diye takılırdı. Öğretirken sadece dinlemeyi değil, katkıda bulunup fikir geliştirilmesini beklerdi. Özer Kenar, 1973 yılında doktora öğreniminde unutamadığı bir başka anısını söyle aktarıyor: "Mühendislikte matematik yöntemler dersini alıyorduk ve ödevimiz Brachystochron problemiydi. Epey zorlanıyorduk. Ülben Ezen ile Kâzım Hoca'ya gittik ve ezile büzüle konuyu açtık. Masasının sağ en alt çekmecesini açtı ve yaprakları sararmış bir defter çıkardı. Otuz yıl önce aldığı ders notlarını 'ileride gerekir diye' elinin altında saklıyordu. Bize ufak bir ipucu verdi ve gerisini kendimizin düşünmemizi söyledi."

Hocanın, öğrencileri üzerinde bıraktığı bu intiba yıllar yılı hiç değişmemiş olmalı. Ölümünden yaklaşık iki ay önce, o günlerde yaşadığı bir olayı gülererek anlatmıştı. Kendi ismiyle anılan ve bölüm kütüphanesi olarak kullanılan odasında, -her zaman olduğu gibi- abone olduğu bilimsel yayınlardan birini karıştırıyormuş. İçeriye iki lisans öğrencisi girmiş ve kütüphane memuru sandıkları Hoca'ya, *Uygulamalı Jeofizik* kitabını sormuş. Kâzım

İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'nden emekli olan Kâzım Ergin, kendi kurduğu Jeofizik Mühendisliği Bölümü'ne döndü ve lisans üstü eğitime katkıda bulundu. Ergin, zamanının önemli bir kısmını bugün bölüm kütüphanesi olarak kullanılan ve kendi ismiyle anılan odasında yeni makaleleri okuyarak geçirirdi (üstte). Kâzım Ergin, 1944 yılında yarıda kesilen doktora öğrenimini, evlendikten sonra Amerika'ya dönerek tamamladı. Dönemin imkânsızlıklarına rağmen bitirmek için büyük çaba harcadığı bu eğitim, Türkiye'de sismoloji biliminin tanınması için önemliydi (solda).

**Kâzım Ergin,
Almanya'da öğrenim
gördüğü yıllarda
Avusturya sınırındaki
Watzman Dağı
çevresinde arazi
gezisinde (sağda).
Ölümünden kısa bir süre
önce çekilen fotoğrafta eşi
Remziye Hanım,
Amerika'da yaşayan
çocukları ve torunlarıyla
birlikte (altta).**

Bey, ilk baskısının yapıldığı 1961 yılından bugüne, pek çok meslektaşımızın elinden düşürmediği bu kitabı öğrencilere vermiş ve yazarının kendisi olduğunu söylemiş. Öğrenciler o kadar heyecanlanmışlar ki, kitabı masanın üzerinde unutup telaşla odadan çıkmışlar.

Şüphesiz en akılda kalan özelliklerinden biri de hafızasıydı. Kütüphanesinde arşivlediği her şeyi kafasında da taşıdığı gibi, yıllar önce okuduklarını bile ayrıntılarıyla hatırlardı. Hocanın hafızasından etkilenen Ahmet Ercan, bir gün Kâzım Ergin'i Şişli'de 40 yıl boyunca oturduğu evine bırakırken sormuş: "Hocam, hiçbir şeyi unutmuyorsunuz, bu zekâ açıklığının nedeni nedir?" Kâzım Bey kendine has esprilerinden biriyle cevaplamış: "Birincisi karım beni çok seviyor. İkincisi, kaynanam da beni çok seviyor. Bana hiç sıkıntı vermediler." Hocanın muhteşem hafızası, ölümünden sonra da beni şaşırtmaya devam etti. Bu makalede kullanılacak fotoğrafları seçebilmek için, 56 yıllık eşi Remziye Hanım'la onun arşivine bakıyorduk. Fotoğrafların arasında, hocanın 1920'li yıllarda, ilkokul ve ortaokul arkadaşlarıyla çekilmiş sınıf resimleri de vardı. Kâzım Hoca, fotoğrafta görünen onlarca arkadaşının yanına isimlerini ve okul numaralarını yazmıştı. Remziye Hanım, kendisinin de daha önce görmediği bu küçük yazıları, hocanın ölümüne yakın bir tarihte yazmış olabileceğini söyledi. Çünkü Kâzım Bey son günlerinde, eski fotoğraflarına sık sık bakıyor ve anılarını eşiyile paylaşıyormuş. Öğrencilik yıllarını beraber geçirdiği dostlarının fotoğraflarını raptiyelerle yatağının başucuna ilistirmiş.

Kâzım Ergin, uzun meslek yaşamı boyunca gerek bilim insanı ve gerek yönetici olarak erişilmesi güç bir saygınlığı yakaladı. Bunun nedeni, üreten insanlara düşkünlüğüydü. Modern jeofizik ve sismolojinin öncüleri Hugo Benioff, C. F. Richter ve Beno Gutenberg'in öğrencisi olan bu insan, hizmet için ülkesine dönmeseydi ismini tüm dünyanın bildiği bir

bilim adamı olabilirdi. Bilimsel ilerleme gösteren insanların önünü açmak için çırpındı; başarılarıyla övündü, daha da önemlisi onlara kişilik verdi.

Fakültemizde doktora öğrencilerine ders verebilme hakkı, ilk defa onun girişimiyle verildi. Aynı anlayışla başkanlığını yaptığı dönemde TÜBİTAK Bilim Kurulu'nda genç bilim adamlarını destekledi. Akademik ortamın çekişmelerinden uzak kalmayı hep becerdi. Emekliliğinden sonra bölümde yirmi yıl geçirdi, ancak kendi yetiştirdiği yöneticilerin işine hiç karışmadı. Onun ilkeli anlayışına, günümüzün üniversitelerinde ve bilim çevrelerinde rastlamak çok zor. Özellikle 1999'da yaşanan Marmara ve Düzce depremlerinin ardından jeofizik ve sismolojik araştırmaların önemi artarken, kısır politikaların bilimsel üretimi baltaladığını görmek üzücü.

Yer bilimleri ile ilgili olalım olmayalım, Kâzım Ergin'in mirasından hepimiz faydalandık. İlk öğrencilerinden Metin İlkışık'ın sözleriyle, "Zekâ girdaplarında hızla yol alan yaklaşımları ile bize bilimsel değerlendirmeyi öğretti". Bir bilim dalını ülkesine kazandırmakla kalmadı, dilinin Türkçeleşmesi için de öncülük etti. Hiç "rezistivite" demedi, hep "özdirenç" dedi, "prospeksiyon" yerine "aramacılık" kullandı. Maden aradı, petrol aradı, her dalda fiziksel araştırma yaptı.

Kâzım Hoca'yı 24 Kasım 2002'de, Öğretmenler Günü'nde kaybettik. Öğrencilerinin ziyaretine alışkın olan hoca, her zamanki gibi şık giyimiyle onları beklerken, kendini yorgun hissettiğini söyleyerek odasına çekilmiş ve huzur içinde gözlerini yummuş. Kendisini kutlamak için aradığımda, eşinden duyduğum haberle telefonda ne kadar süre so-luksuz kaldığımı hatırlamıyorum. Onu bu kadar geç tanımış olmaktan dolayı pişmanlık duydum. Ölümüyle Türkiye jeofizik ve sismoloji hocasını yitirdi

Ergin'li Yıllar

Prof .Dr. Kâzım Ergin, 21 Mayıs 1915'te Gaziantep'te doğdu. Annesi, Gaziantep'in önde gelen aydınlarından şair Mehmet Hassip Dürrî'nin büyük kızı Firdevs Ergin'dir. Kurtuluş Savaşı nedeniyle kesintiye uğrayan ilk ve orta eğitimi, 1935 yılında bu kentte tamamladı. 1937 yılında, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün (MTA) bursuyla maden mühendisliği eğitimi almak üzere Almanya'ya gönderildi. Ancak İkinci Dünya Savaşı nedeniyle öğrenimi yarım kaldı ve yine burslu olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Ergin, jeofizik lisans öğrenimini Massachusetts Institute of Technology'de (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü) tamamladı. Sismoloji üzerine çalıştığı lisansüstü eğitimini ise, bu bilimin isim babalarından Prof. Beno Gutenberg tarafından kabul edildiği California Institute of Technology'de (Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü) 1943 yılında tamamladı. Doktorasına başladığı sırada, MTA tarafından ihtiyaç nedeniyle Türkiye'ye çağrıldı ve 1944-1949 yılları arasında maden ve petrol aramalarına yönelik araştırmalarda bulundu. Yarım kalan doktora çalışmasını, 1950'de Kaliforniya'ya dönerek aynı üniversitede tamamladı.

Yurda dönüşünde önce MTA Jeofizik Servisi Şefliğine, 1953 yılında ise MTA Jeoloji Şubesi Müdürlüğüne atandı. Bu görevi sırasında, o tarihlerde üniversitemizde görevli öğretim üyeleri ve yurt dışından getirilen jeologların başkanlığında, yirmi beş ekip kurarak 1/100.000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları'nın oluşturulması çalışmalarını başlattı ve yönetti. O yıllarda henüz emekleme döneminde olan maden yüksek mühendisliği eğitimine katkıda bulunması amacıyla 1956 yılında, İTÜ Maden Fakültesi'ne profesör olarak tayin edildi. Kâzım Ergin Türkiye'de ilk defa açılan "tatbiki jeofizik" dersinin ilk öğretmeni ve bu disiplinin temelini hazırlayan akademisyen oldu. Bu dönemde Etibank'ın araştırmalarına danışmalık görevini de sürdürdü. Artvin Murgul'da yaptırılan ölçümleri yorumlayarak, bu bölgede önemli rezerv sahibi bakır madeni ve bileşiklerini keşfetti. Halen aktif üretim yapılan bu madenler, Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağladı. 1965 yılında Maden Fakültesi Dekanlığına ve 1969'da İTÜ Rektörlüğüne atandı. 1982 yılında emekli oldu ve Jeofizik Mühendisliği Bölümü'ne döndü; yaşamının sona erdiği gün-

lere kadar, bu bölümde sürdürülen lisansüstü eğitimine destek verdi. Meslek yaşamı boyunca, TÜBİTAK Genel Sekreterliği ve Bilim Kurulu Başkanlığı, Avrupa Bilim Vakfı (ESF) İcra Komitesi Üyeliği ve NATO Bilim Komitesi üyeliği görevlerinde bulundu. Ergin, 1992 yılında TÜBİTAK Hizmet Ödülü'nü aldı.

Kâzım Ergin'in asıl ilgi alanı sismolojiyle ilgili, uluslararası dergilerde yayımlanmış temel makale niteliği taşıyan yayınları vardır. İlk baskısı 1961 yılında yayımlanan *Uygulamalı Jeofizik* kitabı, sürekli güncellenerek 1982'de beşinci baskısını yaptı. Son yayını, yüksek lisans ve doktora öğrencileri için 1995'te basılan *Advanced Seismology Rays and Waves* isimli kitaptır.

Kâzım Ergin 1937 yılında yurt dışına yerbilimleri okumak üzere gönderilen 20 gençten biriydi. Almanya'da savaş nedeniyle yarım kalan öğrenimini, ABD'de sürdürdü (üstte). Genç meslektaşlarına verdiği desteği, TÜBİTAK Bilim Kurulu'nda görev aldığı yıllarda da sürdürdü. Bugün Türkiye'nin önde gelen yerbilimcilerinden Yücel Yılmaz, Kâzım Ergin'in kurul başkanı olduğu dönemde (1975-1979) TÜBİTAK Teşvik Ödülü'nü alan genç akademisyenlerden biriydi (solda).